

Biserici din Moldova

ANCA FILIP

DENUMIREA MONUMENTULUI ISTORIC ÎNSCRIS ÎN LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL (MI—LPM)					
Biserici din Moldova					
PIP MI—LPM			cultural, serial		
NUMĂR DE IDENTIFICARE ÎN LPM			598 bis		
ANUL ÎNSCRIERII			1993, cu extindere 2010		
LOCALIZARE GEOGRAFICĂ					
ID	Denumire și localizare	Coordonate geografice	Suprafață (ha)	Zonă de protecție (ha)	Total (ha)
598 bis	Biserici din Moldova		18,49	234,62	253,11
598 bis -001	Biserica „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” din satul Arbore, com. Arbore, jud. Suceava	N47 43 60.00 E25 55 60.00	2,54	28,59	31,13
598 bis -002	Biserica „Adormirea Maicii Domnului și Sf. Gheorghe” a Mănăstirii Humor, com. Mănăstirea Humorului, jud. Suceava	N47 35 38.00 E25 51 15.00	4,27	27,90	32,17
598 bis -003	Biserica „Buna-Vestire” a Mănăstirii Moldovița, com. Vatra Moldoviței, jud. Suceava	N47 40 39.00 E25 32 50.00	4,00	44,00	48,00
598 bis -004	Biserica „Înălțarea Sfintei Cruci” din Pătrăuți, com. Pătrăuți, jud. Suceava	N47 43 58.00 E26 11 41.00	0,67	26,64	27,31
598 bis -005	Biserica „Sf. Nicolae” a Mănăstirii Probota, oraș Dolhasca, jud. Suceava	N47 22 60.00 E27 30 0.00	1,00	28,54	29,54
598 bis -006	Biserica „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava, jud. Suceava	N47 40 0.00 E26 16 60.00	1,34	4,84	6,18
598 bis -007	Biserica „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii Voroneț, oraș Gura Humorului, jud. Suceava	N47 31 60.00 E25 52 0.00	3,27	37,71	40,98
598 bis -008	Biserica „Învierea Domnului” a Mănăstirii Sucevița, com. Sucevița, jud. Suceava	N47 46 42.00 E25 42 46.00	1,40	36,40	37,80

Declarația de Valoare Universală Excepțională

La a 34-a Sesiune a Comitetului Patrimoniului Mondial, desfășurată la Brasilia, în anul 2010, a fost aprobată extinderea monumentului istoric serial „Biserici din Moldova” prin înscrierea în LPM a Bisericii „Învierea Domnului” a Mănăstirii Sucevița. Cu acest prilej a fost adoptată următoarea Declarație de Valoare Universală Excepțională:

Scurtă sinteză

Bisericile cu pictură murală exterioară din nordul Moldovei, construite în perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XV-lea și sfârșitul secolului al XVI-lea, sunt capodopere inspirate din arta bizantină. Aceste opt biserici din nordul Moldovei sunt unice în Europa. Ele sunt autentice și, în mod deosebit, bine conservate. Departele de a fi doar simple decorații murale, picturile alcătuiesc o acoperire sistematică a tuturor fațadelor și reprezintă cicluri complexe de teme biblice. Compoziția lor excepțională, eleganța personajelor și armonia culorilor, se combină perfect cu peisajul înconjurător.

Atribute care exprimă Valoarea Universală Excepțională (OUV)*

criteriul (i) – reprezintă o capodoperă a geniului creativ uman:

Picturile exterioare ale bisericilor din nordul Moldovei acoperă toate fațadele. Ele reprezintă un fenomen artistic unic și omogen, inspirat direct din arta bizantină. Sunt capodopere de pictură murală, de o valoare estetică excepțională prin cromatismul lor desăvârșit și remarcabila eleganță a personajelor. Ele ilustrează cicluri complexe de teme biblice, în tradiția creștină ortodoxă.

criteriul (iv) – constituie un exemplu excepțional al unui tip de clădire, ansamblu sau peisaj arhitectural sau tehnologic care ilustrează etape semnificative din istoria omenirii:

Ideea de a acoperi complet cu pictură suprafețele exterioare ale bisericilor constituie un înalt exemplu de tip de construcție și de decorație a bisericilor adoptat în Moldova, care ilustrează contextul cultural și religios din Balcani, în perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XV-lea și sfârșitul secolului al XVI-lea.

Principalii factori care afectează monumentul istoric serial

Starea de conservare

Biserica „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” din satul Arbore

Starea generală de conservare a monumentului istoric este bună. Până în anul 2016 au fost executate intervenții de conservare - restaurare ale picturii murale la interiorul și la exteriorul bisericii, finanțate prin Programul Național de Restaurare (PNR). În prezent este restaurată circa 90% din suprafața picturii interioare și exterioare. Suprafețele de pictură nerestaurată, cu precădere în interior, în zona arcosoliului din pronaos, prezintă un proces accentuat de degradare. La exterior, pe fațadele N și S, în dreptul naosului, se pot observa fisuri ale zidului - semnalate de mulți ani - care redevin active. Activarea lor este favorizată de traficul de mare tonaj care se desfășoară pe importantul drum de tranzit care leagă Solca de drumul E85, care trece prin fața bisericii, reprezentând o sursă majoră de vibrații.

Biserica „Adormirea Maicii Domnului și Sf. Gheorghe” a Mănăstirii Humor

Starea generală de conservare a monumentului istoric este bună. Pictura interioară este restaurată. În prezent continuă intervențiile inițiate în anul 2016, de conservare - restaurare a picturii exterioare din pridvorul

bisericii, finanțate prin fonduri proprii. Pictura murală exterioară prezintă degradări active, mai ales pe suprafețele de deasupra soclului, unde margini ale frescei sunt fracturate.

Pe fondul interesului turistic ridicat, în zona de protecție a monumentului istoric continuă să se manifeste o mare presiune imobiliară, exprimată prin extinderea și îndesirea clădirilor existente, amplasate pe parcele cu o relație vizuală directă cu monumentul istoric.

Biserica „Buna-Vestire” a Mănăstirii Moldovița

Starea generală de conservare a monumentului istoric este bună. Suprafețele de pictură exterioară nerestaurate în ultima campanie desfășurată în perioada 2010–2013 prezintă degradări evolutive. Pe fațada V, în zone de la baza zidurilor, unde marginile frescei sunt desprinse și fracturate, s-au pierdut fragmente de pictură murală. În pridvor și pronaos, dar și la exterior, baza zidurilor, soclul și bancheta sunt afectate de prezența umidității de capilaritate, accentuată și urmare a refacerii trotuarului perimetral executat în toamna anului 2016.

Biserica „Înălțarea Sfintei Cruci” din Pătrăuți

Restaurarea picturii interioare este finalizată. Intervențiile au fost finanțate prin PNR.

În timp, degradarea șarpantei și a învelitorii din șită, a trotuarului de protecție și rigolei s-a agravat, acestea nemaiputând asigura protecția necesară monumentului istoric. Clopotnița de lemn necesită, la rândul său, intervenții urgente de conservare - restaurare. Zidul incintei prezintă fisuri cu deplasare.

INP a susținut demersurile Episcopiei Sucevei și Rădăuților și ale parohiei pentru accesarea de fonduri pentru intervenții de conservare-restaurare. La data publicării acestui raport a fost aprobată finanțarea lucrărilor prin fonduri alocate prin „Programul Național de Construcții de Interes Public și Social” derulat de Compania Națională de Investiții - CNI S.A.

Biserica „Sf. Nicolae” a Mănăstirii Probota

Învelitoarea și șarpanta monumentului istoric, trotuarul perimetral și rigola prezintă degradări care afectează starea de conservare a acestuia, necesitând intervenții urgente de conservare - restaurare. Starea de conservare a clișiarniței, ruinelor celor două case domnești și ale chiliilor din incinta mănăstirii este precară.

În luna octombrie a anului 2017 a fost semnat contractul de cofinanțare din Fondul European de Dezvoltare Regională prin Programul Operațional Regional 2014-2020, pentru intervenții de consolidare și restaurare a întregului ansamblu - biserică, clișiarniță, ruinele caselor domnești, turnurile de colț NE și SE, turnul de intrare, zidul de incintă și drumul de strajă - care urmează a se desfășura în perioada 2018–2020.

Biserica „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava

Cea mai mare parte a picturii interioare a bisericii a fost restaurată până în anul 2006, cu fonduri ale Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților. În naos, zona baldachinului Sfântului Ioan cel Nou a rămas nerestaurată, fiind într-o stare precară de conservare. Starea de conservare a monumentului istoric

este afectată și de degradările șarpantei și a învelitorii din țiglă precum și de prezența umidității de capilaritate.

Este gravă prezența unei fisuri active transversale, produsă în zidurile de N și S ale bisericii, în dreptul ferestrelor estice ale pronaosului. Fisura, vizibilă atât la interior cât și la exterior, este mai accentuată pe fațada N, pe parapet și soclu.

Biserica „Învierea Domnului” a Mănăstirii Sucevița

Starea generală de conservare a monumentului istoric este bună. În cursul anului 2017 au continuat intervențiile de conservare-restaurare a picturii murale din gropniță, pronaos, pridvor, finanțate prin PNR. În anul 2017 a fost avizat proiectul pentru realizarea de vitralii în altar.

Lucrările de consolidare, restaurare, reabilitare a ansamblului: biserică, turn clopotniță, turnul de SV și zidul de incintă, proiectate și avizate în anul 2016, au primit finanțare prin Compania Națională de Investiții - CNI S.A. și se vor realiza în perioada 2018–2020.

Biserica „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii Voroneț

Starea generală de conservare a monumentului istoric este bună. Pictura interioară și exterioară este restaurată. Iconostasul, stranele, ușa dintre exonartex și pronaos au beneficiat de intervenții de conservare-restaurare.

Zidurile de incintă de pe laturile de E și N, ridicate în anul 1973, prezintă fisuri și deplasări. La momentul publicării acestui raport de monitorizare, o jardinieră din zidărie de la exteriorul zidului de N al incintei s-a prăbușit. Proiectul de intervenții de urgență pentru consolidarea zidului a fost elaborat și a fost avizat, urmând a fi emisă autorizația de construire.

Construcții și dezvoltare

Presiunea dezvoltării imobiliare se manifestă prin intensificarea construirii în zona de protecție a monumentelor istorice și prin schimbarea funcțiilor tradiționale ale construcțiilor existente în pensiuni turistice. Sunt afectate de această tendință mai ales parcelele din imediata vecinătate a monumentelor istorice, cu o relație vizuală directă cu acestea. Cele mai periclitate sunt mănăstirile Humor, Voroneț și Sucevița.

Infrastructura de transport

Infrastructura de transport nu reprezintă o amenințare pentru monumentul istoric serial, cu excepția cazului Bisericii „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” din satul Arbore, prezentat mai sus.

Prevenirea incendiilor

Concluziile controalelor de prevenire a incendiilor efectuate în anul 2017 de personalul Inspectoratului Județean pentru Situații de Urgență Suceava, transmise către Ministerul Culturii și Identității Naționale (MCIN), semnalează unele deficiențe punctuale privind: asigurarea echipării cu iluminat de securitate pentru evacuare, întocmirea și afișarea planurilor de evacuare a persoanelor în caz de incendiu, neasigurarea echipării construcțiilor cu mijloace de detectare, semnalizare și avertizare în caz de incendiu sau nefuncționarea acestora la parametri la care au fost proiectate.

Paza și protecția

Deși *Legea nr. 564 din 19 octombrie 2001 pentru aprobarea OG nr. 47/2000 privind stabilirea unor măsuri de protecție a monumentelor istorice care fac parte din LPM* prevede că acestea sunt obiective speciale, a căror pază se asigură, fără plată, de către Ministerul de Interne¹, ele sunt exceptate din *Anexa nr. 1 – Lista obiectivelor la care se asigură paza și protecția cu efective de jandarmi, cu exceptare de la plată a Hotărârii nr. 1486 din 24 noiembrie 2005 privind asigurarea pazei și protecției obiectivelor, bunurilor și valorilor cu efective de jandarmi*. Efectul acestei omisiuni este resimțit mai ales la Biserica „Înălțarea Sfintei Cruci” din Pătrăuți, unde se semnalează incidente provocate de lipsa pazei.

Concluzii și recomandări. Priorități

Cea mai mare parte a problemelor constatate la evaluarea stării de conservare a mănăstirilor Probota, Sucevița, Voroneț și a bisericii din Pătrăuți urmează a fi remediate prin intervențiile de conservare, consolidare și restaurare aflate în curs de proiectare, avizare sau execuție.

Sunt necesare intervenții de urgență pentru asigurarea și consolidarea marginilor fracturate ale frescei exterioare la bisericile mănăstirilor Humor și Moldovița și pentru expertizarea tehnică a Bisericii „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava, în vederea identificării cauzelor fisurării bisericii și stabilirii intervențiilor de consolidare.

Este necesară continuarea intervențiilor de conservare – restaurare a picturii murale aflate în curs, precum și reluarea celor întrerupte la bisericile „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” din satul Arbore și „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava.

Pentru a proteja Biserica „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” din satul Arbore de vibrațiile produse de traficul de mare tonaj este necesară devierea acestuia pe o rută ocolitoare și introducerea unei limitări de viteză în dreptul bisericii.

Protecție, gestiune și monitorizare

Limitele componentelor monumentului istoric serial și zonele lor de protecție

Limitele monumentelor istorice care alcătuiesc monumentul istoric serial „Biserici din Moldova” stabilite la înscrierea în LPM sunt adecvate păstrării valorii universale excepționale. Prin documentațiile de urbanism Plan Urbanistic General (PUG) și Plan Urbanistic Zonal pentru Zonă Protejată (PUZZP) se instituie (se confirmă sau se restabilesc) limitele zonelor de protecție și regulamentele de urbanism ale acestora.

Stadiul actual al documentațiilor de urbanism PUG și PUZZP este următorul:

- PUG actualizat comuna Arbore, aprobat prin HCL nr. 146/21.12.2015, care integrează delimitarea zonei de protecție a monumentului istoric stabilită prin PUZZP Biserica „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul” Comuna Arbore – Etapa I, 2011.

¹ Legea nr. 564/2001 pentru aprobarea OG nr. 47/2000 privind stabilirea unor măsuri de protecție a monumentelor istorice care fac parte din LPM, Art. 6 (6)

- PUG comuna Mănăstirea Humorului, aprobat prin HCL nr. 21/30.06.2001, prelungită valabilitatea prin HCL nr. 13/30.05.2014; actualizarea PUG este în ultima fază de avizare; PUZZP Biserica „Adormirea Maicii Domnului și Sfântul Gheorghe” a Mănăstirii Humor, Etapa I, 2009 și Etapa II, 2011, este în faza de avizare și consultare publică;
- PUG comuna Vatra Moldoviței, aprobat prin HCL nr. 25/26.10.2001, prelungită valabilitatea prin HCL nr. 120/22.10.2012; actualizarea PUG este în faza de elaborare;
- PUG comuna Pătrăuți, aprobat prin HCL nr. 6/27.01.1998, prelungită valabilitatea prin HCL nr. 19/26.04.2013; actualizarea PUG este în faza avizare;
- PUG actualizat oraș Dolhasca, aprobat prin HCL nr. 43/03.10.2013;
- PUG municipiul Suceava, aprobat prin HCL nr. 155/29.11.1999, prelungită valabilitatea prin HCL nr. 300/12.11.2009; actualizarea PUG este în faza avizare;
- PUG actualizat comuna Sucevița, aprobat prin HCL nr. 33/30.05.2011;
- PUG oraș Gura Humorului, aprobat prin HCL nr. 8/27.02.2001, prelungită valabilitatea prin HCL nr. 153/29.11.2012; actualizarea PUG este în faza de elaborare.

Protecția tradițională

Toate cele opt biserici care alcătuiesc monumentul istoric serial „Biserici din Moldova” sunt în cult. Acest statut funcțional contribuie decisiv la păstrarea și potențarea valorii culturale complexe a bisericilor și le oferă acestora o protecție tradițională eficientă, asigurată de parohii și de obștile mănăstirești, care asigură paza, întreținerea curentă și - în unele cazuri - intervențiile de conservare - restaurare.

Resurse financiare

Protecția și gestiunea monumentelor istorice care alcătuiesc monumentul istoric serial „Biserici din Moldova”, inclusiv intervențiile de conservare – restaurare, sunt finanțate prin: fonduri proprii ale parohiilor, mănăstirilor și Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților; fonduri provenite de la administrația publică locală; fonduri provenite de la Bugetul Statului alocate prin PNR, derulat de INP și prin „Programul Național de Construcții de Interes Public și Social” derulat de Compania Națională de Investiții - CNI S.A.; fonduri europene; donații.

Monitorizare

În anul 2017 responsabilul INP a realizat inspecții în teren, a participat la ședințele Secțiunii Tehnice și de Restaurare a Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice (CNMI) în care au fost discutate documentații privind monumentele istorice monitorizare și zonele lor de protecție și la ședințele Comisiei Zonale a Monumentelor Istorice 7. Starea de conservare precum și intervențiile de conservare-restaurare a picturilor murale în curs de desfășurare au fost monitorizate și de membrii Comisiei de Componente Artistice a CNMI, misiune la care a participat și responsabilul INP.

În cadrul „Complexului Muzeal Bucovina” din Suceava funcționează Departamentul de Monitorizare a Monumentelor Istorice, ai cărui specialiști întocmesc rapoarte bianuale privind starea de conservare a celor opt monumente istorice care alcătuiesc monumentul istoric serial „Biserici din Moldova” înscris în LPM. Ca și în anii precedenți, cele două rapoarte aferente anului 2017, au fost înaintate MCIN, INP, Direcției Județene pentru Cultură Suceava, Consiliului Județean Suceava și Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților.

Educație, informare și promovare

Panourile „Localitate cu monument istoric înscris în Lista patrimoniului mondial” sunt prezente la intrarea în localități. Semnalizarea monumentelor este corect realizată, prin marcarea cu sigla „Monument înscris în Lista patrimoniului mondial” și prin prezența panourilor de informare în limbile română, engleză și germană.

Prin activitatea desfășurată de Serviciul Turism din cadrul Consiliului Județean Suceava – participare la târguri de turism, conferințe, distribuirea de materiale de promovare cultural-turistică în țară și străinătate – și de Centrul Național de Informare și Promovare Turistică Suceava este promovată valoarea culturală complexă a monumentului istoric serial.

Studii, volume și broșuri de popularizare de ridicat nivel științific a monumentului istoric serial înscris în LPM sunt difuzate în țară și în străinătate. Unele dintre aceste volume pot fi achiziționate de la pangarele ansamblurilor bisericesti.

Managementul vizitatorilor

Deși se manifestă diferențe între fluxul de vizitatori – pelerini și turiști – ai monumentelor istorice care alcătuiesc monumentul istoric serial „Biserici din Moldova”, numărul vizitatorilor este ridicat, fiind în creștere față de anii precedenți. Zilele de hram, marile sărbători bisericesti ale anului reprezintă momente de vârf pentru turismul religios și cultural.

* Conform deciziei UNESCO: <https://whc.unesco.org/en/decisions/4022>

Fig. 1

Biserica „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul” din satul Arbore, starea de conservare a picturii din pronaos, în zona arcosoliului, (foto octombrie 2017, arhiva INP)

Fig. 2 Biserica „Adormirea Maicii Domnului și Sf. Gheorghe” a Mănăstirii Humor, intervenții de conservare–restaurare a picturii din pridvor (foto septembrie 2017, arhiva INP)

Fig. 3 Biserica „Adormirea Maicii Domnului și Sf. Gheorghe” a Mănăstirii Humor, degradări ale picturii exterioare (foto septembrie 2017, arhiva INP)

Fig. 4 Biserica „Buna-Vestire” a Mănăstirii Moldovița, probleme provocate de umiditatea de capilaritate în pridvor (foto noiembrie 2017, arhiva INP)

Fig. 5 Biserica „Înălțarea Sfintei Cruci” din Pătrăuți, vedere din pod ilustrând starea de conservare a învelitorii (foto octombrie 2017, arhiva INP)

Fig. 6 Biserica „Sf. Nicolae” a Mănăstirii Proboata, starea de conservare a soclului, banchetei, trotuarului de protecție și rigolei (foto septembrie 2017, arhiva INP)

Fig. 7 Biserica „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava, starea de conservare a picturii din pronaos, în zona baldachinului (foto noiembrie 2017, arhiva INP)

Fig. 8 Biserica „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava, fațada N, detaliu fisură în peretele și soclul pronaosului, (foto noiembrie 2017, arhiva INP)

Fig. 9 Biserica „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii Voroneț, deplasare din planul vertical a zidului de incintă în zona accesului (foto octombrie 2017, arhiva INP)

Fig. 10 Biserica „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii Voroneț, fisură a zidului de incintă în colțul NE (foto octombrie 2017, arhiva INP)

Fig. 11 Biserica „Învierea Domnului” a Mănăstirii Sucevița, intervenții de conservare–restaurare a picturii interioare (foto octombrie 2017, arhiva INP)